

Grønnehavegaard

af Ph.d., cand. mag. Jannie Rosenberg Bendsen

E/F Grønnehavegaard

E/F Grønnehavegaard er tegnet af arkitekterne Svenn Eske Kristensen og Mogens Meyling i begyndelsen af 1930'erne og er med sin markante funktionalistiske arkitektur et godt eksempel på, hvordan samtidens mest moderne arkitektur blev udformet. Grønnehavegaard fremtræder i et behersket, enkelt formsprog og er et karakteristisk eksempel på, hvordan den internationale modernisme kom til udtryk i Danmark.

Grønnehavegaard ligger på Frederiksberg ved Grøndal Station, hvor den grænser op til Grøndalsparken. Ejendommen har for nylig fået nyt tag, vinduerne er af nyere dato, og de oprindelige altaner er blevet renoveret. Ejendommen har et hyggeligt gårdmiljø med legeplads, terrasse og grillområde. Desuden er der cykelkælder, fælles vaskeri og elevatorer samt gode parkeringsforhold med mulighed for at leje privat parkeringsplads. Til hver lejlighed hører der et mindre opbevaringsrum.

Grønnehavegaard har omkring 80 lejligheder, som er beboet af både yngre og ældre samt familier med børn. Beboerne har et godt sammenhold, og især om sommeren er gården et samlingspunkt for såvel børn som voksne. Langs Godthåbsvej har ejendommen en række erhvervslokaler.

Arkitekturen

Ejendommen ligger på Godthåbsvej, Grøndalsvej og Stockflethsvej og består af fem sammenbyggede længer, der ligger rundt om et åbent, kantet gårdrum, hvor de to korteste længer danner en åbning ind til gårdrummet mod henholdsvis Grøndalsvej og Stockflethsvej. På den modsatte side ligger længerne langs Grøndalsparken, adskilt af en sti til bløde trafikanter.

Grønnehavegaard er grundmuret og opført i fem etager. Oprindeligt var tagetagen ikke udnyttet, men kort efter krigen, blev der indrettet mindre, provisoriske boliger i tagrummet på grund af den store boligmangel, der var i Danmark. I dag er store dele af tagrummet indrettet til store, moderne boliger med nye tagkviste, enkelte steder som dobbeltkviste med døre, der giver mulighed for at åbne op ind i lejlighederne, der således har noget, der minder om tagterrasser. Herudover er der kælder.

Grønnehavegaard er resultatet af en tidstypisk forenklet formgivning fra begyndelsen af 1930'erne, hvor der er skåret ind til benet og al unødvendig dekoration og udsmykning fra facaden er fjernet. Murene står i rød og gul, blank mur (hvilket vil sige, at murene ikke er pudsede), og taget er beklædt med nye, røde teglsten, der minder om de oprindelige. Huset har ingen synlig sokkel, og facaden afsluttes af en muret hovedgesims lige under taget. Facaden er opbygget af horisontale rækker af vinduer, der mod Grøndalsparken afsluttes med de tidstypiske hjørnevinduer. Vinduerne er stort

set alle af nyere dato og er en blanding af to-, tre- og firerammede med en mindre sålbænk under. Da vinduerne blev udskiftet blev den oprindelige muråbning bevaret, men opdelingen af vinduet ændret. I de oprindelige vinduer var den ene ramme opdelt i to med en mindre rude øverst og en større nederst. I stueetagen mod Godthåbsvej ligger der flere butiksklokalder, der alle har vinduespartier, der er større end resten af vinduerne. På de oprindelige tegninger kan man se, at arkitekten havde tænkt sig, at der skulle være en kolonialhandel, et mejeri og en forretning med frugt og grønt samt et konditori og en cafe.

Opgangene er markeret i facaden med en indgangsdør og en række af vinduer herover, der giver lys til opgangene. Dørene ind til opgangen er fremhævet af et bredt felt af gule mursten med undtagelse af dørene mod Godthåbsvej, der kun har en enkelt række af gule sten. Foran døren ligger et mindre trin af mørke klinker. Døre og vinduer er grønmaledede.

Gårdsiden minder om facaderne mod vejene og parken med horisontale rækker af vinduer og udeliggende altaner. Gårdsiden har dog flere uregelmæssigheder; altanerne er af forskellige størrelser blandt andet med en lille udgave, der ligger ved køkkenerne og en lang, sammenhængende altan over garagerne i stueetagen. Ved nogle af trappeopgangene er vinduerne desuden af et andet mere aflangt format end facadevinduerne, der giver et bedre lysindfald.

Altaner

Mod Godthåbsvej hænger de, for datiden, meget store udeliggende altaner på facaderne i en fast takt og skaber sammen med vinduerne en særlig rytme på facaden. Altanerne har et dæk af beton, de er beklædt med et nyere plademateriale og afsluttes af et lavt rækværk. Mod Grøndalsparken er facaden forskudt for hver opgang, hvilket betyder, at alle altanerne har frit udsyn over parken. Ved at forskyde altanerne mindsker man ligeledes indkigget på altanen fra nabolejligheden, får et bedre lysindfald i lejligheden og skaber læ for vinden. Som det eneste sted i ejendommen veksler opgangene her mellem at være opført i henholdsvis gule og røde mursten. De kraftige farvekontraster mellem murfladerne skaber en god virkning, der fremhæver de enkelte opgange i en ellers enkel og afdæmpet arkitektur, der ikke gør meget væsen af sig. Altanerne er på denne side af ejendommen bygget sammen med en karnap og har en brystning af murværk.

Trappeopgange

Trappeopgangene er forskellige afhængige af, hvor i ejendommen de ligger. På grund af de uregelmæssigt sammensatte længer er nogle af opgangene derfor ikke helt regulære. I de irregulære opgange er durchsichten helt uovertruffen, hvilket f.eks. kan ses i opgangen ved Godthåbsvej nr. 133. Trapperne er støbt i beton med en overflade af terrazzo med nedstøbte, spinkle balustre, der bærer en fint forarbejdet og svungen håndliste af lakeret træ, der vidner om periodens høje standard inden for design og håndværk.

I dag virker trappeopgangene helt almindelige, men i begyndelsen af 1930'erne var de ret specielle, da det indtil 1929 var et krav at opføre et fem etages hus med to trapper, der var konstrueret af træ. Myndighederne tillod imidlertid efter 1929, at man kun opførte huset med en trappe, hvis den var af brandsikkert materiale, som beton, og hvis ejendommen havde altaner til begge sider, ligesom Grønnehavegaard. Fordelen ved kun at have en trappe er, at lejlighederne kan blive større. I begyndelsen af 1930'erne var de fleste tilfælde af altanerne ganske små og kunne udelukkende anvendes til en redningsaktion i tilfælde af brand. I Grønnehavegaard er de fleste af altanerne imidlertid så store, at de kan anvendes som et reelt uderum i forlængelse af boligen. Arkitekten Svend Eske Kristensen var i hele sin karriere meget optaget af at

skabe gode boliger og især af, hvordan altanen kunne udformes, så den var funktionel. I 1956 skrev han f.eks. artiklen "Altanen – lejlighedens åndehul", der blev publiceret i fagtidsskriftet *Arkitekten*, hvor han beskrev den gode altan.

Grundplaner

Lejlighedernes grundplaner er i løbet af tiden blevet ændret, men de fleste har i store træk de oprindelige grundplaner bevaret med en mindre forstue, der giver adgang til badeværelse og stue. Opholdsstuen har adgang til altanen og har et stort vinduesparti, der giver et fantastisk lysindfald og en god udsigt. I overensstemmelse med tidens strømninger vender alle opholdsstuerne overvejende mod vest eller syd. Tidligere blev opholdsstuer traditionelt lagt mod gaden uanset, hvilken retning de vendte, men omkring 1930 blev de danske arkitekter mere opmærksomme på værdien af at have sol i stuen og på altanen, når man kom hjem fra arbejde. I Grønnehavegaard betyder det, at i nogle af længerne ligger opholdsstuen mod gården, mens de i andre ligger mod vejen. Ejendommen er således et udtryk for den mest moderne planlægning i midten af 1930'erne.

Grønnehavegaard i dansk arkitekturhistorie

Grønnehavegaard er en af Svenn Eske Kristensens første byggerier som selvstændig arkitekt. Da han sammen med Mogens Meyling begyndte at tegne på bygningen, havde han endnu ikke taget afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole. Grønnehavegaard viser således, at han allerede tidligt i sin karriere var en dygtig arkitekt. Derudover er ejendommen en af de første etagebebyggelser, der bliver opført som en nøgtern, moderne murstensarkitektur, der afspejler de ændrede strømninger, som skete i dansk arkitektur i slutningen af 1920'erne og for alvor begyndte at slå igennem i begyndelsen af 1930'erne. Byggestilen bliver kaldt både modernisme og funktionalisme. Derudover taler vi i Danmark ligeledes om en funktionel tradition. De danske arkitekter var inspireret af den internationale strømning i arkitekturen, modernismen, hvor især arkitekter som Le Corbusier og Mies van der Rohe var fremtrædende. Den internationale modernismes arkitekter var blandt andet optaget af at skabe gode boliger for almindelige mennesker, hvilket betød, at de var optaget af at få lys og frisk luft ind i boligerne ved hjælp af store hjørnevinduer, vinduesbånd, altaner og grønne områder omkring bygningerne. Forestillingerne om det gode liv blev omsat til et helt nyt formsprog, som det ses i Grønnehavegaard, og gerne i tidens nye materialer som beton, jern og glas. Unødvendige dekorationer blev ligeledes fjernet fra facaden, så arkitekterne kunne følge mottoet: Form følger funktion.

Den danske funktionalisme er som den internationale variant karakteriseret ved, at bygningerne fik et mere kubisk og forenklet geometrisk udtryk end tidligere og endvidere fik facaderne en markant horisontal orientering gerne i form af vinduesbånd, der blev mulig på grund af udviklingen inden for byggeteknikken. Hidtil havde de traditionelle facader været lodret orienteret i kraft af deres synlige bærende murpiller. Ved hjælp af nye materialer som jernbeton blev de statiske kræfter fra facaden flyttet til etagedækkene og indervæggene. De tidligere taktfaste facader fra nyklassicismen blev opløste, og vinduerne blev i stedet placeret efter det bagvedliggende rums funktion og lyskrav. Vinduerne blev ligeledes udformet i forskellige størrelser, afhængig af hvilken funktion, de havde. En stue har for eksempel behov for et større lysindfald end et sove- eller badeværelse, og derfor er vinduerne i stuen større end i badeværelset, hvilket ligeledes gør sig gældende i Grønnehavegaard. Vinduernes rammer og karme blev ligeledes gjort smallere og sprosserne, der tidligere havde opdelt vinduet i mindre ruder, forsvandt for at få det størst mulige areal at få lys ind igennem. Det betød lige-

ledes, at opholdsrummene blev vendt efter solen og ikke som tidligere lagt traditionelt mod gaden, som det også kan ses i Grønnehavegaard.

En anden markant ændring var, at husene fik altaner, der igennem 1930'erne løbende udviklede sig, så de både blev større og mere funktionelle. De første altaner skulle primært fungere som brandvej i tilfælde af brand, men de blev hurtigt større og større, så de fik karakter af et regulært opholdsrum blot i det fri. Arkitekterne arbejdede ligeledes med forskellige typer af altaner, der enten var helt udeliggende, som nogle af altanerne i Grønnehavegaard, halvt-indeliggende eller helt indeliggende. I midten af 1930'erne blev altanen ofte udført sammen med en karnap, der i slutningen af 1930'erne udviklede sig til altan-karnappen, der fremtræder som et helt sammenhængende element på facaden. Denne type altan ses ligeledes i Grønnehavegaard mod Grøndalsparken.

Det var i høj grad inden for boligbyggeriet, at den såkaldte funktionelle tradition i særlig grad kom til udtryk. Det traditionelle murede etagehus med sadeltag blev fortsat opført, men med de nye vinduesbånd og hjørnevinduer samt altan-karnapperne. Arkitekterne arbejdede også med murværket, og husene fik i flere tilfælde hele bånd eller striber af forskellige farvede mursten. Facaderne fremstår ligeledes ofte i blank mur, selv om pudsede mure også optræder.

Overordnet er formsproget enkelt, rytmisk og funktionelt begrundet uden referencer til tidligere perioders arkitektur som i nationalromantikken og nyklassicismen. Husene er udtryk for et højt håndværksmæssigt niveau opført med traditionelle materialer som træ og mursten.

Grønnehavegaard er således et godt, repræsentativt eksempel på en murede etageboligbebyggelse fra begyndelsen af 1930'erne karakteriseret ved et enkelt og funktionelt begrundet formsprog, hvor det forskelligt farvede murværk, vinduesåbningerne og altanerne er de eneste dekorative elementer. Det er vigtigt at værne om bygningens arkitektoniske udtryk, da husene fra denne periode er sårbare overfor ændringer, der ikke er i overensstemmelse med løsningerne fra perioden.

Om Svenn Eske Kristensen

Svenn Eske Kristensen (1905-2000) er en af dansk arkitekturs mest markante og fremtrædende arkitekter, men i modsætning til f.eks. Arne Jacobsen og Jørn Utzon, er han i den brede offentlighed forholdsvis ukendt. Det er karakteristisk for Svenn Eske Kristensens arkitektur, at han følger med tidens strømninger og derfor fremstår hans bygninger altid moderne, uanset om han bygger i 1930'erne eller 1950'erne. Der er endnu ikke skrevet en større monografi om ham, og generelt er hans værker underbelyst. Svenn Eske Kristensen kom til at præge en stor del af boligbyggeriet i løbet af 1930'erne og de efterfølgende årtier gennem sin alsidige og store tegnestuevirksomhed. Han var desuden en af de drivende kræfter bag industrialiseringen af byggeriet.

Svenn Eske Kristensen blev født og opvokset i Thisted. Faren var selvstændig tømrermester, og moren hjemmegående med en større børneflokk. Svenn Eske Kristensen voksede op med tanken om, at han skulle være arkitekt, men inden da skulle han i tidens tradition uddannes i et håndværk. Det var nærliggende at stå i lære hos sin far. Allerede som 15 årig viste han tegn på talent inden for byggeriet, da han for sin far tegnede huse til grunde som denne opkøbte. Faren opførte herefter husene på grundene, og derefter solgte han dem videre med fortjeneste. Svenn Eske Kristensen var inspireret af tidens førende strømninger, Bedre Byggeskik, og han fulgte deres anvisninger med sans for det gedigne udtryk, det gode traditionelle håndværk og detaljer. En tradition han tog med sig, men videreudviklede i takt med at tidens strømninger ændrede sig og nye materialer og byggemetoder blev udviklet.

I løbet af sin læretid blev han sendt til Aarhus for at gennemføre sin læretid. 19 år gammel fik han sit svendebrev, og fra 1924-27 gik han på bygmesterskolen i Aarhus. Om sommeren, når skolen var lukket, arbejdede han som tømrer og snedker, for at tjene penge til skoletiden. I sine erindringer "Glimt fra mit liv" fortæller han om sine egne boligforhold, hvor han boede i en 5-etages ejendom i tagrummet med et lag brædder. For at holde sig vågen om aftenen efter en lang dag, sad han med fødderne i koldt vand.

Han blev optaget på Kunstakademiets Arkitektskole i 1927, men fik udsættelse på grund af manglende økonomi. Først i 1931 begyndte han på skolen og under sin tid på skolen arbejdede han på forskellige tegnestuer. Fra 1933 arbejdede han hos en af tidens mest markante arkitekter, Kay Fisker. Han var således med på byggeriet af den første del af opførelsen af Aarhus Universitet, der bliver regnet for hovedværket inden for den funktionelle tradition i Danmark. I slutningen af 1930'erne brød han kompagniskabet med Kay Fisker og C. F. Møller for at starte egen tegnestue på fuld tid. Han havde indtil da haft selvstændige opgaver ved siden af henholdsvis studiet og ansættelsen på Fiskers tegnestue, hvilket betød, at han i begyndelsen af 1930'erne tegnede sit første hus som selvstændig arkitekt, Grønnehavegaard. Byggeriet blev opført sammen med arkitekt Mogens Meyling. Arbejdet blev løst om aftenen og i weekenden.

Fra 1935-55 underviste Svann Eske Kristensen på arkitektskolen, og han blev i 1955 tilbudt et professorat, som han imidlertid takkede nej til. Konsekvensen ved at acceptere professoratet var, at han måtte trække sig fra en række fora, der havde som formål at udvikle byggeriet. Derudover måtte han ifølge sig selv ikke tale om industrialiseret byggeriet, hvilket var en af hans mærkesager. Svann Eske Kristensen var allerede inden udbruddet af 2. Verdenskrig optaget af at rationalisere byggeriet og i takt med de politiske tiltag i efterkrigstiden blev han involveret i udviklingen af det industrialiserede byggeri, og i løbet af 1950'erne blev han en af de centrale skikkelser i udviklingen af byggeriet. Han blev udnævnt som Kgl. Bygningsinspektør i 1961.

Svann Eske Kristensen ydede generelt en stor indsats inden for det almindelige boligbyggeri, han var f.eks. med til at tegne en del af Bellahøjbebyggelsen, men tegnede også industri- og kontorbygninger.

Links

Svann Eske Kristensen på Wikipedia:

http://da.wikipedia.org/wiki/Svann_Eske_Kristensen

Præsentation af arkitekten og hans eget sommerhus på Realdanias hjemmeside:

<https://realdania.dk/samlet-projektlister/esken---svann-eske-kristensens-egget-sommerhus>

Artikel "Kristensen tegnede boligdrømme til Hansen, Jensen og Sørensen"

på Realdanias hjemmeside:

<https://realdania.dk/samlet-projektlister/esken---svann-eske-kristensens-egget-sommerhus/nyheder/kristensen-tegnede-boligdrømme-til-hansen-jensen-og-sorensen>

Artikel på bygningskultur.dk "Etagehuse i national funkis":

<http://bygningskultur.dk/stilguide/stilblade-for-by-og-etagehuse/etagehuse-i-national-funkis/>

Guide til funkishuset – redskaber til ejere til at istandsættelse og vedligeholdelse

Bogen kan læses online på bygningskultur.dk:

<http://www.bygningskultur.dk/aktuel/temaer/funkishuset-en-bevaringsguide/ny-guide-til-funkishuset/>

Publiceret på ejerforeningens hjemmeside groennehavegaard-frb.dk.